№ 77 Մայիս 10 (22) 1880 Մայիս 10 (22) № 77

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի կէս տարվանը 6 րուբլի. Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նուբար-փաշա։ — Ներքին տեսութիւն։ Երկու խօսք Անդրկովկասի հայ-կաթօլիկներին։ Նամակ Ալէքսանդրապօլից։ Նամակ Իգդիրից։ Նամակ Ներքին-Ագուլիսից։ Նամակ Ղարսից։ Նամակ Եկատերինոդարից։—Արտաքին տեսութիւն։ Հայաստանը և Նուբար-փաշան։ Սովը Հայաստանում։ Նամակ Պարսկաստանից։ Արտաքին լուրեր։—Խառն լուրեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։

ՆՈՒԲԱՐ-ՓԱՇԱ

«Մշակի» ներկայ համարում ընթերցողը կը կարդայ «Голосъ» լրագրի թղթակցութիւնը Կ. Պօլսից։ Այդ թղթակցութեան մէջ ասվում է որ այժմեան անգլիական կառավարութեան կանդիդատը Հայաստանի լինելու խնամարութեան համար համարվում է հայազգի Նուբար-փաշան։

Դեռ մի տարի սրանից առաջ մենք առաջարկեցինք Նուբար-փաշային կանդիդատ Թիւրքաց Հայաստանի նահանգապետի պաշտօնի համար։ Մեր առաջարկութիւնը հիմնված էր այն հաստատ դատողութիւնների վրա, որ Նուբար-փաշան սիրելի է Անգլիային, բայց ոչ թէ Բիկոնսֆիլդի Անգլիային, պահպանողական Անգլիային, այլ ազատամիտ Անգլիային։

Մի տարի առաջ արդէն մենք նախագուշակեցինք որ Անգլիայի ամենահաւանական կանդիդատը Հայաստանի նահանգապետը լինելու Նուբար-փաշան է, որովհետև նա այս րօպէիս միակ մարդ է Թիւրքաց հայերից, որ միացնում է իր մէջ բոլոր յատկութիւնները այդ տեսակ պաշտօնը ստանալու համար։

Հայերի մէջ միակ աչքի ընկնող պետական մարդը Նուբար-փաշան է, նա իր անցեալով ամենից աւելի ունի իրաւունք ինքնավար Հայաստանի կառավարիչ լինելու։

Նուբար-փաշան յայտնի է որպէս պետական մարդ դեռ այն ժամանակ, երբ Եգիպտոսի մինիստր էր։ Նա յայտնի է նոյնպէս որպէս հովանաւորող հայոց գրականութեան. քանի մի նշանաւոր գրքեր, օրինակ Լանգլուայի ձեռքով թարգմանած հայոց պատմաբանների գրուածները նրա հովանաւորութեամբ են հրատարակվել։ Նա յայտնի է որպէս գործող հայոց դպրոցական կեանքի մէջ. ո՞ւմ յայտնի չէ թէ նրա միջոցներով հաստատվեցաւ Կ. Պօլսի Նուբար-Շահնազարեան դպրոցը։ Նա վերջապէս ինքն էլ, որպէս հեղինակ, յայտնվել է երբ հարկաւոր էր, Բերլինի կոնգրէսի ժամանակ պաշտպանել Հայաստանի դատը. նա Հայաստանի մէջ մտցնվելի վերանորոգութիւնների մասին մի զեկուցում ներկայացրեց Բերլինի աւագաժողովին։

Խոկ վերջին ժամանակ մենք տեսանք Նուբար-փաշայի անունը ֆրանսիական «Nouvelle Revue» ամսագրի աշխատակիցների թւում։

Բայց գլխաւորապէս այն դատողութեան վրա էր հիմնվում մեր գուշակութիւնը, երբ Նուբար-փաշային կանդիդատ էինք առաջարկում, որ մենք գիտէինք թէ նա նոյնքան յարգված է Թիւրքիայից, մենք աւելի կասենք՝ ամբողջ արևելքից, որքան և Անգլիայից ու Եւրոպայի պետական բոլոր շրջաններից։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅ-ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐԻՆ

Սովը իր սարսափելի և կատաղի հոսանքով վազում է ամբողջ Հայաստանով սովամահ անելով մայրենի զաւակների դառն և ցաւալի վախճանով։

Վանի մեր եղբայրները, տաժանելով սովածութեան տանջանքին մէջ, և չը կարողանալով տանել սովածութեան զարհուրանքը, Հայրենի հողի վրա ծնկի եկած, ուժաթափ և կիսամահ տարածված, մեզանից կարեկցութիւն և գութ են խնդրում։ Նոցա յուսակտուր և նուաղեալ ձայներն, արձագանք գտան ամեն ազգացի Հայերի սրտում և մարդասիրական զգացմունքը պարտաւորացրին նրանց օգնութեան ձեռք մեկնելով ազատել Վասպուրական աշխարհը կորստից։

Միայն մե՞նք պէտք է անտարբեր լինենք այս տխուր և մարդակեր տեսարանին և անտարբեր աչօք նայենք մեր եղբայրների կորստեան վրա։ Բաւական է որքան կրօնական առանձնութիւն պահեցինք մեր եղբայրների հետ, խոկ այժմ բնութեան ձայնից և օտար ազգաց ամօթից, պէտք է միանանք ընդհանուր ուժով պաշտպանել և փրկել Հայաստան երկիրը, Վասպուրական աշխարհը։

Պահանջը մեծ է և անհրաժեշտ, որը չէ կարելի յետաձգել և զանցառութեան տալ, և որը պահանջում է միացեալ ազգային ուժ, և առատ նուիրատուութիւն։ Այն որ դարերի անհամար հարուածները և ծանր ձեռքը չը կարողացան անել, ձեր անտարբերութեան պատճառաւ, այժմ սովը մի ամսի մէջ կոչնչացնի և կամայացնի Հայաստանը։ Վտանգը մեծ է և անխուսափելի, եթէ չը փրկենք Հայաստանը սարսափելի սովից։ Բաւական չէ որքան որ մինչև այժմ օգնեցին մեր եղբայրները, կը բացվի գարունը և նոքա չունենալով սերմանելու ցորեն, կարող են պատահել երկրորդ և սարսափելի փոթորկին։ Այժմ ժամանակ է ցոյց տալու թէ մենք հայութիւնից անբաժան անդամներ ենք և նոցա տառապանքներին կարեկից։ Ցոյց տանք թէ խսկապէս սիրում ենք Հայաստանը և նորա փրկութիւնն է մեր յոյսը և ապագան։

Մենք կարող ենք ապրել չափաւոր պայմանով, իսկ վանեցին սովը չէ կարող տանել և դորա համար նա ձեռք է պարզում մեզ՝ Անդրկովկասի Հայ-կաթօլիկներիս օգնութիւն խնդրելու։ Ահա ժամանակ ընդունելի, ահա օր փրկութեան։

Հայ-կաթօլիկ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ

12 ապրիլի

Երբ անցեալ տարի, յունիսի 12, ստացանք «Մշակի» «կարող է սով լինել» առաջնորդող յօդուածով 89-րդ համարը, գտնվեցան մեզանում այնպիսի «չարաճճի—պամպուլիկներ», որոնք մի գիւղական ծիծաղով և խեղկատակութեան գրիմասներով կարդացին այդ յօդուածը։ «Պարօններ, մի մարգարէութիւն, մի վերին ներշնչութեամբ մարգարէութիւն է արել «Մշակը», բացականչեցին նրանք. և ծաղրածութիւն, և մեղադրանք, և դատապարտութիւններ թափվեցան չորս կողմից «Մշակի» գլխին։ Լա՜... շատ բարի։ Հիմայ տեսնենք թէ՝ մենք իրաւունք ունէինք հեգնօրէն և թշնամաբար վերաբերվել դէպի մի այնպիսի ենթադրութիւն, որը այսօր կատարված ենք տեսնում ամենայն ճշտութեամբ։

Դեռ մի կողմ թողնենք Վասպուրականը և Ալաշկերտը իրանց ակնյայտնի սովերով, Պարսկա-Հայաստանի մի քանի տեղերում յայտնված սովի մասին էլ լռենք։ Նկարագրենք նոյն իսկ մեր գաւառի դրութիւնը. տեսնենք թէ այդ դրութիւնը որքան հեռու է սովից։

Սկսենք նախ՝ քաղաքից։

Կենսական պիտոյքի թանգութիւնը անցեալ տարվայ անցեալ ամառվանից սկսեց մեզանում և հետզհետէ թանգանալով, վերջին միջոցներումս, հասաւ մի անսպասելի ծայրայեղութեան։ Այս արտակարգ թանգութեան մասին «Մշակի» ընթերցողներին մի ճիշտ և բացորոշ տեղեկութիւն տալու համար, հարկաւոր եմ համարում մէջ բերել այստեղ մի քանի ուտելեաց գներ։ Ալիւրի պուդը հիմա ծախվում է մեզանում 4 ր. այն ինչ առաջ 40—50 կոպ. էր ծախվում, բրնձի մի պուդը բարձրացել է մինչև 6 ր., 6.—50 կ., այն ինչ առաջ 1, 60 կ. կամ շատ, շատ 2 ր. էր ծախվում։ Իւղի պուդը արժէ հիմայ 18 րուբլի, (առաջ 7—8 ր. էր). մի ձուն տալիս են 3—4 կոպէկի. (առաջ 100-ը առնում էինք 40—50 կոպէկով։) Մսի փունտը արժէ 9—10 կ., և ջաղկից յետոյ էլ աւելի կը թանգանայ. իսկ թէ ինչու համար, դորա պատճառն էլ հիմայ կը բացատրվի մի քիչ ներքևում նամակիս մէջ։ Մնացեալ ուտելիքներն էլ համեմատաբար այսպէս թանգ են. ամենայն մի կենսական պիտոյքի գին անցել է իր չափ ու սահմանը։ Այս հրէշաւոր թանգութիւնը ունեցաւ շատ տխուր հետևանքներ։ Վաճառականութիւնը, արհեստը և ամենայն մի արդիւնաբեր գործունէութիւն կատարեալ անկման մէջ են գտնվում այս րօպէիս։ Մեր քաղաքը դարձել է մի չքաւորութեան տեղավայր։ Ալէքսանդրապօլը, իր գոյութեան ամբողջ շրջանում, երբէք չէ եղել այսքան նեղված տնտեսապէս։ Հետզհետէ շատանում է մեր քաղաքում մուրացկանների թիւը։ Հարիւրաւոր ընտանիքներ մատնուած են մուրացկանութեան դառն վիճակին։ Ի՞նչ կը դառնար հապա այս ողորմելի գերդաստանների դրութիւնը, եթէ քաղաքի ունեւոր դասակարգից չը հաւաքվէր 15,000 ր. փող, չը գնվէր ալիւր և չը բաժանվէր այս մուրացիկ գերդաստաններին բոլորովին ձրիաբար։ Այդ թողնում եմ մեր «հանճար—պամպուլիկներին» դատելու, իսկ ես շարունակում եմ ասելիքս։

Գիւղացիները աւելի էլ նեղ դրութեան մէջ են. Անցեալ տարի հէնց աշնան սկզբից, երբ կարկուտը մի կողմից, իսկ մկների լեգէօնները միւս կողմից մի համերաշխ գործակցութեամբ ոչնչացրին մեծ մասամբ երկրագործի քրտնաջան վաստակի արդիւնաբերութիւնը և նա մնաց զատարկաձեռն, այո, հէնց աշնան սկզբից զգալի դարձաւ գիւղերում հացի պակասութիւնը։ Երկրագործի դրութիւնը այն աստիճան աննախանձելի էր, որ դառնացած, փտած ալիւրը, որը գուցէ միայն անասուններին կարելի լինէր կերցնել, պուդը 3 րուբլից սկսեալ մինչև 3—60 կ. առաւ և կերաւ։ Բայց հիմայ այդ փտած ալիւրն էլ չը կայ, սպառվեցաւ։ Ցորենի մի սոմարը (18 պուդ) հիմա ծախվում է այստեղ 70 րուբլի. մի սոմար գարին արժէ 40 րուբլից աւելի։ Ցանքի ժամանակը հասել է, բայց գիւղացիներից շատերը ցանելու ցորեն չունեն, իսկ նրանցից շատերը ուտելու հաց անգամ չունեն։ Մի կողմից էլ ձմեռը, այս տարվայ երկարատև և դժնդակ ձմեռը մի մահացու հարուած տուեց երկրագործին։ Ուրիշ տարիներում մարտի 15-ին արդէն գարուն էր լինում. մինչև այդ ժամանակը տաւարը կապված էր մթում գոմում և «ալաֆ» էր ուտում։ Այնուհետև գիւղացին դուրս էր հանում նրանց և քշում էր դէպի իր գիւղի արօտատեղերը, որ նորաբոյս, դալար խոտը արդէն պատրաստ էր սնունդ տալ կենդանիներին։ Բայց այս տարվայ ձմեռը իսկապէս մի բացառութիւն էր, սա մի կարգէ դուրս ձմեռ էր։ Սառը եղանակը այս տարի տևեց մինչև ապրիլի 6-ն։ Ճշմարիտ է մարտի 20-ին եղանակը սկսեց մեղմանալ և ձիւները հալուել, բայց, ապրիլի 1-ից, դարձեալ սկսեցին փչել սառն հողմեր ամենայն ուժգնութեամբ և երկիրը դարձեալ ծածկվեց մի նոր եկած ձեան սպիտակ սաւանի տակ։ Բնութեան այս արտակարգ երևոյթի առաջ՝ երկրագործը մնաց բոլորովին յուսահատ և շուարած, որպէս մի «վերջին պատուհասի» առաջ։ Տաւարի ուտեստը սպառվեցաւ. մի կողով յարդը գիւղերում ծախվեց 1 ր., 50 կ-ից սկսեալ մինչև 2—20 կ., խոտը համեմատաբար նոյնպէս թանգ գնով։ Եղան և այնպիսի գիւղեր, ուր խոտի և դարմանի բոլորովին սպառվելուց՝ գիւղացիք հարկադրվեցան ցախեր և գաղի քոքեր կերցնել իրանց տաւարին։ Անասունների ուտեստի այս սպառումը մեծ հարուած տուեց երկրագործին։ Նրանցից շատերը բերին քաղաք իրանց տաւարի մեծ մասը և չնչին գնով ծախեցին, որովհետև այս կենդանիների վրա միայն ոսկորն ու կաշին էր մնացել՝—կմախք էին դարձել։ Շատերի «չխարները» ցրտից և սովածու-

թիւնից կոտորվեցան։ Այս կողմից աւելի վնասվեցան քրդերը, որովհետև այս կողմերում խաշնարածութեան պարապմունքը, գլխաւորապէս, պատկանում է այս թափառական, կիսավայրենի ցեղին։ Հաստատ աղբիւրներից լսում ենք, որ, օր. 200 գլուխ ոչխար ունեցող քիւրդը զրկվել է իր հօտի կէսբաժնից։ Կան, մինչև անգամ, և այնպիսի քիւրդ ոչխարատէրեր, որոնց ոչխարները բոլորովին կոտորվել են ցրտից և սովածութիւնից։ Եւ այս զօրաւոր պատճառն է անմ, որ ինձ ենթադրել է տալիս՝ թէ այս տարի, միսը, իւղը և պանիրը պէտք է էլ աւելի թանգանան. որ՝ այս կենսական պիտոյքի առաջին հարկաւորութիւնները չատերի համար, անմերձենալի գներ պէտք է ունենան։

Միակ մխիթարական երևոյթ, որ կարող է մասամբ ամոքել երկրագործի ներկայ անտանելի դրութիւնը,—դա կառավարութեան չնորհած նըպաստն է։ Այս տարիվերջէն յունվար ամսին, ես մի մասնաւոր նամակի միջով, հաղորդած էի յարգելի խմբագրութեանդ թէ՝—յառաջիկայ գարնան բարձրագոյն վարչութեան թոյլտւութեամբ 25,000 պուդաչափ ցորեն պէտք է բաժանվի մեր գաւառի չքաւոր երկրագործներին սերմանելու համար։ Հիմա լսում ենք, որ տեղական կառավարութիւնը տնօրինել է բաժանել այդ նպաստը հետևեալ կերպիւ—իւրաքանչիւր չքաւոր երկրագործ ընտանիքի ամենայն մի անդամին տալ ալիւր կամ ցորեն երեք նուագի, ամենայն մի նուագի 10 ֆունտ, ուրեմն ամեն մէկին 30 ֆ.։

Վերջապէս ապրիլ ամսի 6-ից եղանակը սկսեց տաքանալ, գարնանային դառնալ։ Ամբողջ Շիրակը ձիւնից ազատ, կարծես մի ծանր բեռ վեր գցած իր վրայից։ Անցաւ վհատութիւնը և գարնանային արևգակի պայծառ ճառագայթների հետ ծագեցան և յուսոյ նշոյլներ երկրագործի սրտի մէջ։ Արդէն ցանքը սկսված է։ Ամենքն էլ յոյս ունեն, որ այս տարի առատ կը լինի ցորենի բերքը։ Եւ իրաւի միայն առատ հունձը կարող է փրկել մեր գաւառը մի անփախչելի մօտակայ սովից։

Ա. Աֆրիկեանց

ՆԱՄԱԿ ԻԳԴԻՐԻՑ

—

10 ապրիլի

Անցեալ 79 թւի «Մշակի» 175 համարում հրատարակված մի հարիւր րուբլի գումարի մնացորդ 22 ր. 20 կ., որը յանուն «Արարատեան ընկերութեան» դեռ մնում էր ինձ մօտ յուսալով թէ միւս ստորագրվող պարոններից գուցէ կարող եմ ստանալ իրանց ստորագրած նուէրքը և այնպէս ուղարկել ձեզ, բայց մի քանիսից ի բաց միւսները մնացին անվճար, ուստի ստորագրողների հաճութեամբ ուղարկում եմ ձեզ 25 ր. 20 կ., նպաստ սովատանջ Տաճկաստանի հայ եղբարց խնդրելով հասուցանել ըստ պատկանելոյն։ Ահա նուիրատուաց անունները։ Ա. Զօրանեան 1 ր., Ա. Մարտիրոսեան 1 ր., Մ. Գ. Մնացականեան 1 ր., Ղ. Մարտիրոսեան 1 ր., Յ. Տէր-Առաքելեան 2 ր., Ա. Ալէքսանեան 1 ր., Խ. Ղարիպեան 50 կ., Գ. Մելքոնեան 40 կ., Ա. Նալբանդեանց 50 կ., Մ. Սենեքերիմեանց 50 կ., Ա. Տէր-Յարութիւնեանց 1 ր., Մ. Տէր-Օհանեանց 1 ր., Մ. Աւետիսեան 1 ր., Բ. Տէր-Ստեփանեանց 1 ր., Գ. Խաչատուրեանց 1 ր., Յ. Մ. Ջանոյեանց 1 ր., Իբրահիմ Օղլի 1 ր., Թ. Բարսեղեան 40 կ., Պ. Աստուածատուրեանց 5 ր., Ն. Ահարոնեան 10 կ., Ա. Գրիգորեանց 40 կ., Մ. Արզմանեան 50 կ., Եսայի Մնացականեան 1 ր., Գ. Ղարիպեան 1 ր., Ա. Բարաջանեան 50 կ., Վ. Խաչատուրեանց 40 կ.։ Գումարն 25 ր. 20 կ.։

Յ. Վ. Արշարունի

ՆԱՄԱԿ Ն.-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

—

7 ապրիլի

Մեր հասարակութիւնը, մանաւանդ կանայք, մեծ համակրութեամբ վերաբերվեցան այն հանգանակութեանը, որ արին յօգուտ վանի սովատանջների պ. պ. Ղուկաս Սամարչեան և Յակովբ Անազչեան ու տիկնայք Եղիսաբէթ Սամարչեան և Մարգարիտ Անազչեան։ Գումարն եղաւ 205 ր. 25 կ., որը ծրարված փոխանակագրով կը վճարէ ձեզ պ. Սարգիս Դուլգարեան։ Նուիրատուները հետևեալքն են. Օրիորդներ՝ փարանձեմ Ազամալեան 5 ր., Թագուհի Անիեան 1 ր.։ Տիկիններ՝ Վարդուհի և Գուլիզար Ազամալեանք 25 ր., Վարդուհի Ոսկանեան 15 ր., Բալասան Ոսկանեան 10 ր., Զմրուխտ Ոսկանեան 10 ր., Ջահաւիր Վարդազարեան 5 ր., Աննա Ստեփանեան 3 ր., Սօնա Զարգարեան 3 ր., Ոսկի Հայրապետեան 3 ր., Ջահաւիր Մանուէլեան 3 ր., Զումրութ Զարգարեան 2 ր., Մարգարիտ Մանուէլեան 2 ր., Աննման Թումանեան 2 ր., Եասաման Մանուէլեան 2 ր., Մարգարիտ Անազչեան 2 ր., Եղիսաբէթ Սամարչեան 1 ր. 50 կ., Աննուչկա Նուսնուսեան 1 ր. 50 կ., Նիկար Նուսնուսեան 1 ր. 50 կ., Ալմաղ Մանուչարեան 1 ր. 20 կ., Ալմաղ Սիմէօնեան 1 ր., Ղազամ Սէթեան 1 ր., Ոսկի Թումեան 1 ր., Թագուհի Ոսկանեան 1 ր., Մարգարիտ Մակարեան 1 ր., Մարիամ Թաղէոսեան 1 ր., Մարգարիտ Տէր-Յովհաննէսեան 1 ր., Թամամ Մակարեան 1 ր., Փեփլօ Հայրապետեան 1 ր., Ջանազան Նուսնուսեան 1 ր., Շուշան Եսայեան 1 ր., Եղիսաբէթ Ստեփանեան 1 ր., Ծաղիկ Տէր-Անդրէասեան 1 ր., Սիրամարգ Մանուէլեան 1 ր., Աննուչկա Ռոստոմեան 1 ր., Սոֆիա Թումանեան 1 ր., Ջանազան Զարգարեան 1 ր., Աննա Բալաբաջեան 1 ր., Եղիսաբէթ Ոսկանեան 1 ր., Անուշկա և Փեփլօ Մանուէլեանք 1 ր., Նինօ Սամարչեան 1 ր., Եասաման Մակինցեան 80 կ., Սանդուխտ Նուսնուսեան 60 կ., Աննա Շահնաբաթեան 60 կ., Ոմն 60 կ., Ջահաւիր Եարղուլեան 50 կ., Լուսի Եարղուլեան 50 կ., Մարիանուս Սամարչեան 50 կ., Սիրամարգ Մկրտումեան 50 կ., Վարդուհի Գալթեան 50 կ., Մարիամ Աւետեան 50 կ., Հերիքնազ Աւետեան 50 կ., Աննման Շահնազարեան 50 կ., Հաֆիֆիմէ Զարգարեան 50 կ., Անթառամ Ստեփանեան 40 Աննա Մակարեան 40 կ., Ղամաթել Թումեան 40 կ., Ջահաւիր Մակինցեան 40 կ., Ոսկի Տէր-Աստուածատրեան 40 կ., Ղամաթել Թովմայեան 40 կ., Նինօ Թովմայեան 40 կ., Բալասան Զարգարեան 40 կ., Մարիամ Յովհաննէսեան 40 կ., Բալասան Շահնաբաթեան 40 կ., Մահ. Մարիամ Մօսիեան 40 կ., Ջահաւիր Ստեփանեան 30 կ., Աննա Սարուխանբէգեան 30 կ., Շահսանամ Եսայեան 30 կ., Գոհար Աբրահամեան 30 կ., Եղիսաբէթ Ռոստոմեան 25 կ., Թամամ Թևանեան 25 կ., Նազլու Մօսիեան 25 կ., Զազար Գէորգեան 20 կ., Մարգարիտ Ոսկանեան 20 կ., Զարզար Սարգսեան 20 կ., Սանդուխտ Միրզախանեան 20 կ., Եղիսաբէթ Աբրահամեան 20 կ., Ոմն 20 կ., Կատարինէ Եարղուլեան 20 կ., Ոսկի Թաղէոսեան 20 կ., Վարդուհի Աբրահամեան 20 կ., Շահսանամ Մեսրոպեան 20 կ., Եղիսաբէթ Սարխօշեան 20 կ., Մարիամ Տէր-Գէորգեան 20 կ., Ովսան Նուսնուսեան 20 կ., Սանդուխտ Եսայեան 20 կ., Խասի Յովհաննէսեան 20 կ., Եղիսաբէթ Մանուչարեան 20 կ., Մարիամ Անազչեան 20 կ., Մարիամ Շահնաբաթեան 20 կ., Եղիսաբէթ Նազարեան 20 կ., Մարիամ Անիեան 20 կ., Զառզալամ Կարապետեան 20 կ., Համասփիւռ Վարդազարեան 20 կ., Բալասան Շահնազարեան 20 կ., Եղիսաբէթ Շահնաբաթեան 20 կ., Աննման Աբրահամեան 20 կ., Ալմաղ Սարգսեան 20 կ., Մարգարիտ Սարխօշեան 20 կ., Թամամ Տէր-Աստուածատրեան 20 կ., Շահնաբաթ Մարտիրոսեան 20 կ., Աննուչկա Շահնաբաթեան 20կ., Աննա Յովհաննէսեան 20 կ., 11 անձինք 90 կ.։

Պարոններ՝ Պօղոս Ազամալեան 10 ր., Մատթէոս Ոսկանեան 10 ր., Ստեփան և Մինաս Նուսնուսեանք 5 ր., Առաքել Ոսկանեան 5 ր., Ռոստոմ Ռուստոմեան 3 ր., Աստուածատուր Տէր-Աստուածատրեան 3 ր., Ղուկաս Սամարչեան 3 ր., Յովհաննէս Եսայեան 2 ր., Յակովբ Անազչեան 2 ր., Յովհաննէս Շահնաբաթեան 1 ր. 60 կ., Յարութիւն Շահնաբաթեան 1 ր., Գրիգոր Մանուէլեան 1 ր., Համզա Անազչեան 1 ր., Մարգար Զարգարեան 1 ր., Առաքել Նուսնուսեան 1 ր., Ղարիբջան Աւետեան 1 ր., Գրիգոր Գալթեան 1 ր., Հայրապետ Զարգարեան 1 ր., Աւետիս Վարդազարեան 1 ր., Առաքել Սիմէօնեան 1 ր., Անյայտ 1 ր., Մկրտիչ Միրզախանեան 1 ր., Սարգիս Թումեան 1 ր., Կարապետ Մանուէլեան 1 ր., Ղազար Սամարչեան 1 ր., Աստուածատուր Ստեփանեան 1 ր., Համբարձում Ստեփանեան 60 կ., Գրիգոր Զարգարեան 60 կ., Մկրտիչ Մկրտումեան 50 կ., Բէգլար Թումեան 50 կ., Կարապետ Սարգսեան 50 կ., Յարութիւն Կարապետեան 40 կ., Մկրտիչ Տէր-Գէորգեան 30 կ., Եփրեմ Գալթեան 20 կ., Շահնազար Շահնազարեան 20 կ., Զաքարիա Բալահայրումեան 20 կ., Մկրտիչ Պօղոսեան 20 կ., Յարութիւն Մանուչարեան 20 կ.։ Գումարը 205 ր. 25 կ.։

Յակ. Անազչեան

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

—

13 ապրիլի

Ամսոյս 11-ին զկնի ճաշու այն ինչ դեռ նոր էի ձեռքիցս վայր դրել «Մշակի» № 56, որի մէջ տըպված էր Աղէքսանդրապօլի հայ-աւետարանականների բողոքը իրանց համազգի լուսաւորչականներից հալածվելու մասին, յանկարծ աչքիս առաջ ներկայացաւ նոյնպիսի մի տխուր տեսարան Ղարսի խուլ փողոցների մէկում, որից տանում էին մի հանգուցեալի դիակ դէպի գերեզմանատուն, առանց քահանայի և եկեղեցական զարդուց յառաջնթացութեան, այլ նորան առաջնորդում էին, կամ սպարզ ասենք, իրանց ձեռքերով բռնած տանում էին մի քանի աշխարհական մարդիկ, որոնք անշուշտ նրա ազգականները պէտք է լինէին։ Այդ մարդիկը կորագլուխ անցկենալով փողոցներից՝ կարծես իրանց ամօթապարտ դէմքի տխուր գծագրութեամբ յայտնում էին մի հոգեկան դառն վրդովմունք, մի երգիծաբանութեանց և ծիծաղելի արհամարհանաց դէմ, որը ընդունում էին իրանց համարիչն եղբայրներից։ Հետաքրքրութիւնից բռնված մօտեցայ դիակին հետևողներից մէկին և ստացայ հետևեալ լիակատար տեղեկութիւնները։ Հանգուցեալն էր Կիրակոս անունով մի ծերունի (բնիկ Մշեցի), որը զզուելով մի խաչագող քահանայի հանաքներ անելուց, իր կենդանութեան ժամանակ մերժում է նորա ձեռքից ս. հաղորդութեան ընդունելը, որի համար խեղճ ծերունին պատժվում է տէր հօրից բողոքական տիտղոսով։ Վերջապէս մի քանի օրից յետոյ մեռնում է խեղճ ծերունին և նորա կինը, որդիքն ու եղբայրը դիմում են մեր բարեկրօն հայրերին, որ գնան թաղեն ննջեցեալին. վերջինները խստիւ մերժում են Կիրակոսի ազգականների խնդիրը աւելացնելով և այս, թէ, «չունը պէտք է չան նման թաղվի»։— Սորանից յետոյ հանգուցեալի կինը խնդրագրով դիմում է կրօնական, քաղաքական և ուսումնական ժողովներին, հայցելով նոցա մարդասիրաբար կարեկցութիւնը, գէթ ի պատիւ հայ անուան չը մերժել իր խնդիրը։ Այս դիպուածքում տարակոյս է գուրս գալիս մի կարճահասակ եկեղեցական (որ իր կարծիքով Ղարսի ամենապայծառ ճրագն է), նորա տգեղագոյն դէմքի գծագրութիւնը և դէպի սուր գագաթը շրջված ծուռ աչքերի չանը տեսնող անձը կը սարսափի և անշուշտ կը կարծէ որ իր տեսածը իրօք մի կատարեալ խաչագող պէտք է լինի։ Դա մեր վերոյիշեալ խաչագող հօր լծակիցն էր, որ իրան համարելով կրօնական ժողովի անդամ, իր պառաւական յիմար փաստաբանութիւններով մերժում էր ոչ միայն հանգուցեալ Կիրակոսի օրինաւոր թաղումը, այլ և պընդում էր, թէ չէ կարելի մինչև անգամ նորան թոյլ տալ թաղվել հայոց գերեզմանոցում։ Իզուր աշխատեցին ժողովի միւս անդամները և Ղարսում գտնվող մի քանի պատուաւոր հայ աստիճանաւորներ և հասկացող մարդիկ իրանց երկար ու բարակ բացատրութիւններով հասկացնել տէր հօրը, թէ այդ տեսակ անտեղի ատելութիւնը դէպի մեր համարիչն եղբայրները, անօգուտ է բոլորովին և վնասակար ներկայ ժամանակում, և ընդդէմ խիստ հայոց եկեղեցու յատուկ ներողամտութեան և Քրիստոսի վարդապետութեան։—Մեր կրօնասէր հայրը տակաւին անշարժ մնալով իր սովորական յամառութեան մէջ, դիմեց տաքացած ուսումնարան, առաջնորդարան և յետոյ մի քանի ղարսեցի աղաներին, ոչ մի տեղ իր խելքին համաձայն խորհուրդ չընդունելով, վերջապէս ըշտապեց դէպի բազարը, և այնտեղ գրգռելով մի մի քանի գերձակ, բախալ-չախալներ, մեծ աղմուկ բարձրացրեց քաղաքի փողոցներում, ասելով նըրանց, որ այդ նոր ուսումնականները, աստիճանաւորները և բոլոր «կազեթայ» գրողները բողոքական են, և իբրև ապացոյց իր խօսքերին, օրինակ էր բերում ուսումնարանն ու թատրոնը. «ահա տեսէք ինչ կը սովորեցնեն մեր տղոցը, ատ դպրոցներուն մէջ ալ Սաղմոս ու ժամագիրք չը կայ, բիթուն անհաւատի բաներ, թէատրոյի մէջն ալ Ղարաբեղցի օլն խաղցնեն կեղեր մէյմունի պէսս»։ Հաստատում էր տէր հօր խօսքը Թարգի Գ-ը։ Վերջապէս բազարում ի չնորհս Տ. Զ.-ի, վճռվեցաւ հետևեալը. «ինչ քահանայ, որ կը համարձակի փարմասօն Կիրակոսին թաղելու, անոր փիլոնը կտոր կտոր կենինք կը ու միրուքն ալ կը փետտինք»։ Լսելով այս վճիռը հանգուցեալի կինը, դիմեց հեռագրով Էջմիածնի օգնութեանը։ Երկու օրից յետոյ ստացվեցաւ պատասխան մի եպիսկոպոսից, թէ այդպիսի բաների համար պէտք է դիմել Ղարսի առաջնորդ Ազուանեանցին։ Այս վերջինը դժբաղդաբար այժմ գտնվում է Բաթում, ուրեմն ինչ պէտք էր անել, էլ ուրիշ հնար չը կար, անճարացած անբաղդ մեռելի ազգականները և բարեկամները դիմեցին ոստիկանութեան կարեկցութեանը, որը յարգելով մի երկու աւետարանական-հայի խնդիրը, չնորհեց նոցա մի կտոր հող հայոց գերեզմանատեղից հեռու, որտեղ թաղվեցաւ Կիրակոսի դիակը (երեք չորս օր տան մէջ մնալուց յետոյ իր կնոջ և որբացած զաւակների արտասունքով թրջված)։

Խնդրում եմ, յարգոյ խմբագիր, ի սէր արդարութեան ընդունել մեր այս նամակը ձեր լրագրի էջերում և հրաւիրել Ղարսի առաջնորդ գերապատիւ Ազուանեանցի ուշադրութիւնը իր տեսչութեան ներքոյ գտնվող այսպիսի արժանաւորաց թիւը կարճացնելու համար, որոնք դեռ տաճկաց ժամանակից այսպիսի անհամար կամակորութիւններ են արած։

Օտարական

ՆԱՄԱԿ ԵԿԱՏԵՐԻՆՈԴԱՐԻՑ

—

Ապրիլ 16

Թէև ասկէ ամիս մը առաջ տեղւոյս ծխատէր Տէր-Մինաս աւագ քահանայ Պապիեանցի ձեռամբը ուղարկված էր ձեզ Եկատերինոդարի հայ հասարակութեան մէջ հաւաքված 350 րուբլի արծաթ գումարը Վանի սովատանջ մեր համազգի թշուառ եղբարցը հասուցանելու, սակայն ստորագրութիւնը, ինչպէս որ վերոյիշեալ մեր ծխատէր քահանան գրած էր, կը չարունակվէր և չը նայելով տեղւոյս հայ հասարակութեան փոքրամասնութեանը իմ և պ. պ. Մինաս Շուչաևանի և Պետրոս Խարասուցեանի աշխատութեամբ հաւաքվեցաւ այլ ևս երեք հարիւր քառասուն րուբլի արծ. (340 ր.) որը ընդ սմին ուղարկելով ձեզ, մեծապատիւ տէր, խոնարհաբար կը խնդրեմ բարեհաճէք ուղարկել ըստ պատկանելոյն, և միանգամայն խնդրում եմ տպագրել ստորագրողաց անունքը ձեր «Մշակ» լրագրին մէջ 'ի գիտութիւն մերայնոց։ Որք են՝ գեներալ մայոր Յովհաննէս Նազարով 25 ր., Ինժինեռ Աղէքսանդր Մեզվինեան 25 ր., Միքայէլ Քառասուլեան 20 ր., Գէորգ Փաշմաքեան 15 ր., Ստեփանոս Տէր-Եպիփանեան 10 ր., Նիկողայոս Ղարովալեան 10 ր., Ղազարոս Թորոսեան 10 ր., Иванъ Пассіани (յոյն) 10 ր., Մարտիրոս Տէր-Մանուէլեան 10 ր., Մկրտիչ Տէր-Սարգսեան ֆոփով 10 ր., Միքայէլ Մահտեսեան 5 ր., Егоръ Егоровичъ Никифораки (յոյն) 5 ր., П. Пачаковъ (յոյն) 5 ր., Բարսեղ Ալիխաղովեան բժիշկ 5 ր., Կարապետ Չէմիրեան 5 ր., Յովհաննէս Փախչիսարայցեան 5 ր., Մարիամ Թամանեան 5 ր., Սրբուհի Սերեպրաքեան 5 ր., Մահտեսի Տիրուհի Շլթեան 5 ր., Մարիամ Ֆառասուլեան 5 ր., Սոֆիա Տէր-Եպիֆանեան 5 ր., Տիկնայք Պոկառսքեանք 5 ր., Օլինքայ Կուլինովայ 5 ր., Աննա Խարակիլեան 5 ր., Յուստինէ Ղուչասեան 5 ր., Տիրուհի Ֆառասուլեան 5 ր., Օլինքայ Ֆաբիկովայ 5 ր., Աննա Թորոսեան 3 ր., Տիրուհի Կուզնեցովայ 3 ր., Գայանէ Պաշմաքովայ 3 ր. Դշխուհի Ղախնասեան 3 ր., Սոֆիա Ջեպանովայ 3 ր., Հեղինէ Խասպէկեան 3 ր., Մամաճան Պապասինեան 3 ր., Խեկուհի Մօրեան 3 ր., Սոֆիա Երկաննեան 3 ր., Եղիսաբէթ Գէչէճեան 3 ր., Գոհարինէ Միսսերեան 3 ր., Կարապետ Օրլեան 3 ր., Յակովբ Մինասեան 3 ր., Միքայէլ Ղարովալեան 3 ր., Միքայէլ Գաբրիէլեան 3 ր., Օգսենտ Պախչիսարայցեան 3 ր., Սիմէօն Միանիքեան 3 ր., Սերովբէ Պոստանճեան 3 ր., Բարսեղ Խուպիարեան 3 ր., Գէորգ Ղահինեան 2 ր., Կարապետ Խաչիկեան 2 ր., Գասպար Միսսերեան 2 ր., Մանուկ Փիչէքերեան 2 ր., Գէորգ Դաչճեան 2 ր., Գայիանէ Ղարովալեան 2 ր., Բերսաբէ Ջափարեանց 2 ր., Գեղեցիկ Փոփովայ 2 ր., Մարիամ Պուէլեան 2 ր., Եղիսաբէթ Խաղիեան 2 ր., Շուշանիկ Փոփովայ 2 ր., Եղիսաբէթ Պէչտաւեան 2 ր., Արուսեակ Խասպէկեան 1 ր., Օլինքայ Ղարչնիքեան 1 ր., Եւա Սաղիմեան 1 ր., Դշխուհի Մինասեան 1 ր., Լուսիկ Հալաճովայ 1 ր., Եւա Ջախմախեան 1 ր., Թագուհի Պաղչիսարայցեան 1 ր., Վառվառէ Քռասիլնիքեան 1 ր., Վառվառէ Խապուղայեան 1 ր., Խանմ Պաքընովայ 1 ր., Կատարինէ Քռասիլնիքովայ 1 ր., Կատարինէ Արզմանեան 1 ր., Յուստինէ Ջուվալեան 1 ր., Կատարինէ Օհանճանեան 1 ր., Մարիամ Պարոնովայ 1 ր., Գէորգ Ալաճեան 1 ր., Գէորգ Քուչնարեան 1 ր., Григорій Мегьниковъ (ռուս) 1 ր., Գէորգ Ջախմախեան 1 ր., Յովակիմ Գէլէօղլու 1 ր., Պետրոս Արապաջեան 1 ր., Սրապիոն Աչճեան 1 ր., Յովակիմ Խարակիլեան 1 ր., Գաբրիէլ Պօզաճեան 1 ր., Պետրոս Թիֆլիճեան 1 ր., Петръ Пятковъ (ռուս) 1 ր., Բաղդասար Փէչէքերեանց 1 ր., Ни-